

Kazališni život Koprivnice u vrijeme Ilirskog preporoda

I

Nakon nacifranog marijaterezijanskog doba i definitivnog raskida s Vojnom krajinom (nakon preseljenja vojne komande u Bjelovar), Koprivnica je početkom XIX. stoljeća dočekala s dosta razvijenim obrtom i trgovinom, s uhodanim društvenim odnosima svoje (malo)građanske sredine, s pritiskom germanizacije... Stoga prva polovica prošloga stoljeća i za ovaj dio Hrvatske predstavlja doba traženja nacionalnog identiteta, hrvanja s rastućim stranim utjecajima (u svim područjima života), stvaranja prvih stručnjaka i inteligencije, uz podršku pokreta ilirskog preporoda. Sve je to doduše završilo nakon revolucionarne i napredne 1848, u vodama Bachova apsolutizma, te u mračnom nagodbenjačkom i postnagodbenjačkom dobu u drugoj polovici XIX stoljeća, ali je ipak i u ovom dijelu autarkične i tradicionalne Panonije unijelo novi duh i novo razmišljanje kako u privredni tako i u društveno-kulturni razvoj.

Sa svojim ekonomskim potencijalima i inovacijskim utjecajima na širu okolicu, te konačno i samim brojem stanovnika, slobodni kraljevski grad Koprivnica bio je u prvoj polovici prošloga stoljeća jedno od najvažnijih središta sjeverne Hrvatske. Iz popisa stanovništva provedenog 1841. godine (*Summum generale conscriptio Liberae et Regiae Civitatis Caproncensis*) doznajemo da u Koprivnici živi 4086 duša, koje žive u 854 obitelji i 768 kuća za stanovanje. Ne samo po tom podatku, već i po broju obrtnika, trgovaca i građana sličnih zanimanja, kojih je bilo čak 890, grad Koprivnica pripada među najveće u ovom dijelu Kraljevine Hrvatske i Slavonije (godine 1857, u Koprivnici živi 3224 stanovnika, u Bjelovaru 2787, Križevcima 2144 te u Varaždinu 9699 žitelja).

Dakako, snažan utjecaj na razvoj kulturnog, a osobito kazališnog života Koprivnice, imali su tadašnji glavni demografski i ekonomsko-društveni centri Hrvatske — Zagreb i Varaždin, ali nisu izostali i prodori germanizacije sa zapada i mađarizacije sa sjevera. Poput tadanjih novina, kao i drugih oblika kulturnog i društvenog života, i kazališne predstave daju se uglavnom na njemačkom jeziku, a glavni interpreti tih komada su putujuće njemačke kazališne družine. Varaždin, koji ima izuzetno dugu vlastitu kazališnu tradiciju započetu još u XVII stoljeću, doživljava prvu izvedbu jednog kazališnog koma-

da na hrvatskom jeziku tek 1841. godine, te kasnijim intenzivnim kazališnim životom bitno utječe na razvoj dramskog amaterizma u cjelokupnoj sjeverozapadnoj Hrvatskoj, pa i šire.

Kazališne predstave, koje su davale uglavnom putujuće njemačke družine (i u manjoj mjeri domaći »dilettanti«), priređivale su se u susjednoj Virovitici već u XVIII stoljeću, dakle odmah nakon restauracije Virovitičke županije, a kazališni život (dakako na njemačkom jeziku) nije u to doba i osobito u XIX stoljeću bio stran niti vojničkom Bjelovaru. Svi ti događaji, a kasnije osobito ilirski preporod, imali su snažan utjecaj i na početak i razvoj kazališnog amaterizma u podravskim trgovištim. Potkraj ilirskog preporoda, a zatim, što je osobito zanimljivo, i u prvim godinama Bachova apsolutizma, u određenoj mjeri buja kulturni život i u Ludbregu, Legradu, Novigradu Podravskom, Đurđevcu i osobito Virju. Naravno, najvitalniji i najzanimljiviji dio tog kulturnog života bio je upravo dramski amaterizam. U virovsko-đurđevačkoj Podravini tu je amatersku aktivnost osobito razvijao poznati književnik »šemovečki slavuj« Ferdo Rusan (1810—1879). Njegovom zaslugom u Virju je sredinom prošloga stoljeća uspješno djelovalo Dobrovoljno glumišno društvo, koje je od 1850. do 1953. godine ostvarilo nekoliko vrlo uspješnih dramskih izvedbi. Između brojnih uspjeha tog amaterskog društva, koje je kasnije zabranio crni apsolutizam, spomenimo kazališne predstave na hrvatskom jeziku: »Tri mladoženje najedanput ili lažac u svoje vrijeme« i Rusanov komad »Revni učitelj«.

II

Međutim, najdužu tradiciju kazališnog života u Podravini svakako ima Koprivnica, kao najznačajnije demografsko i ekonomsko-kulturno središte. Prva gostovanja putujućih kazališnih družina (vjerojatno njemačkih) događaju se već u zadnjim desetljećima XVIII stoljeća, kazališni, te osobito glazbeni, život grada intenziviran je početkom prošloga vijeka. U prvim desetljećima XIX stoljeća gostovanja kazališnih družina sve su češća, a javljaju se i domaće inicijative »diletanata«, dok se održavaju i druge društvene i kulturne priredbe. Pretpostavlja se da su prve predstave priređivane u poznatoj gradskoj ubožnici (ksenodohium), koja se nalazila neposredno uz župni dvor, a kasnije je unutar

gradskih zidina uređena i posebna kazališna dvorana (Theatrum varashki). Dosad istražena arhivska građa (mahom iz Historijskog arhiva Varaždin) nažalost još ne omogućuje točnu rekonstrukciju koprivničkog kazališnog života toga doba. Sve indicije govore da su se javne priredbe priređivale uglavnom u gradskoj ubožnici sve do polovice četrdesetih godina, kada je prvenstvo pod utjecajem narodnog duha ilirskog preporoda i rastućih kulturnih potreba uređena posebna kazališna zgrada.

Leander Brozović, najznačajniji istraživač koprivničke povijesti, kao jedne od prvih podataka o kazališnom životu Koprivnice spominje dokumente iz 1824. godine. Ovi arhivski dokumenti govore o gostovanju jedne putujuće (njemačke) kazališne družine u Koprivnici, koja je na ime iznajmljene dvorane (ubožnice?) platila u gradsku kasu (Bürgerkasse) 15,28 forinti. Također nije jasno gdje je svoje predstave na njemačkom jeziku priređivala 1832. godine kazališna družina »Kluger«, čije gostovanje u Koprivnici spominje u jednom članku Božidar Gjerek. Međutim, pouzdano se može ustvrditi da je 1837. godine već bila u Koprivnici uređena posebna kazališna zgrada (unutar bedema, koja

Conto
Na Kluch u Brachingy Gespons Ludwika Schicketanz
1839.
22. Juny. Jedan Kluch na Vrata vu Obchinz.
Eztkom Varashkom Theatrumu vez z nova
popravit.
22. Koprivnicer 29 Juny 1839.
C. M. Summa per se
Cesam na zasto Koprivnicer
Ludw. Schicketanz

2. Račun o bravarskim radovima na kazališnoj zgradi u Koprivnici iz 1839. godine

posve sigurno danas ne postoji): prema istraživanjima Mirka Androića (uglavnom iz fundusa Arhiva grada Koprivnice u sastavu Historijskog arhiva Varaždin) tada je već postojalo i Kazališno društvo, koje je bez sumnje osnovano pod utjecajem ilirskog preporoda, a vodilo je i poslove održavanja kazališne zgrade. Kao »direktor« tog teatra spominje se Vilhelm Flor, a na ime ubranih taksi (vjerojatno od gostovanja putujućih kazališnih družina) uplaćeno je u gradsku kasu 1837. godine 3 forinte i 36 krajcera. Iz očuvane dokumentacije nije jasno da li je Kazališno društvo davalo i vlastite predstave i na kojem jeziku.

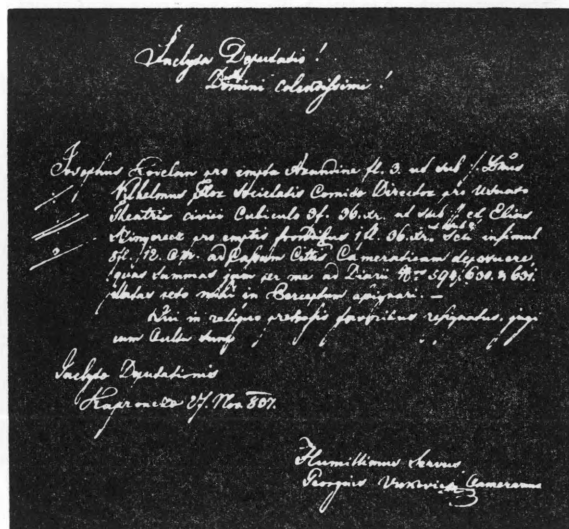
Bujanjem nacionalne svijesti, dakle s ukupnim razvojem ilirskog preporoda, jačao je i koprivnički kazališni amaterizam koji priprema vlastite programe — u početku na njemačkom, a zatim na hrvatskom jeziku. Do značajnog prekreta (za što je »zaslužna« i opća društvena klima toga doba) u djelovanju koprivničkih kazališnih »diletanata« dolazi aktiviranjem koprivničkog ljekarnika Ljudevita Šiketanca (Ludwig Schicketanz) kao voditelj Društva kazališnih dobrovoljaca. Prvi dokumenti koji spominju Šiketanca na funkciji »kazališnog inspektora« (Theater inspektor) datiraju iz 1839. godine, kada već postoji i djelatnost domaćih amatera, ali još uvijek ton kazališnom životu Koprivnice daju putujuće (njemačke) družine. Tako, primjerice, jedan dokument od 16. listopada 1839. godine govori o tome da je Šiketanc za gostovanje jedne kazališne družine naplatio za korištenje dvorane 1 forint i 36 krajcara. Da je tada kazališna zgrada zaista postojala u koprivničkoj tvrđi nedvojbeno potvrđuje i jedan račun od 22. lipnja 1839. godine, koji govori o izvršenim bravarskim radovima: »... jeden kluch na vrata vu obchinzskom varashkom Theatrumu vez z nova popravit...«

Stavni Nagodba
Koprivnicer Gespons!
Wieder einigmal über den Kauf der Theatergebäude...
Stavni Nagodba
Koprivnicer Gespons!
Koprivnicer Gespons!

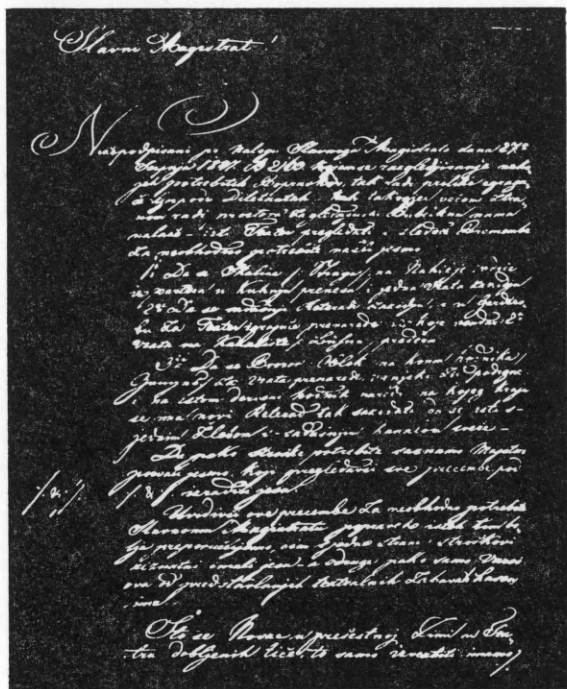
1. Dokument o uplati u gradsku kasu Koprivnice iznosa od 3 forinta i 36 krajcara na ime korištenja dvorane gradskog kazališta od strane jedne putujuće družine — 27. studenog 1837. godine. To je podatak koji nedvojbeno govori o postojanju posebne kazališne zgrade u Koprivnici

Šteta je što dosadašnjim istraživanjima nismo uspjeli pronaći dokumente koji govore o djelatnosti koprivničkih kazališnih »diletanata« u slijedećih nekoliko godina, iako se može sa sigurnošću ustvrditi da je ta aktivnost postojala. Društvo kazališnih dobrovoljaca iz Koprivnice već nakon 1840. godine daje prve komade na hrvatskom jeziku, što se može smatrati važnim kulturnim i političkim događajem u povijesti grada. Najviše podataka o njihovoj djelatnosti imamo upravo iz zadnjih godina ilirskog prepodora, dakle iz 1847. i 1848. godine. Ti se podaci odnose kako na kazališnu djelatnost koprivničkih amatera, tako i na samu kazališnu zgradu unutar koprivničke utvrde.

Društvo koprivničkih kazališnih dobrovoljaca tih je godina gotovo u cijelosti iz svojeg repertoara izbacilo komade na njemačkom, te se orijentiralo na izvođenje predstava na hrvatskom jeziku (i to uglavnom od domaćih autora). Dakako, u zagrebačkim Gajevim »Novinama hrvatsko-slavonsko-dalmatinskim« nalazimo iz toga doba niz pohvalnih napisa o djelatnosti koprivničkih kazališnih amatera, a osobito se hvale izvedbe na hrvatskom jeziku (uspust se naročito

4. Dokument kojim Ljudevit Šiketanc, upravitelj Društva koprivničkih kazališnih dobrovoljaca obavještava Gradski magistrat Koprivnice da je dobrotvornom predstavom »Vu dolini« za potrebe koprivničkih škola prikupljeno 21 forint i 50 krajcara — 9. prosinca 1847. godine

3. Faksimil prve stranice prijedloga komisije uglednih građana, koji obrazlažu potrebu adaptacije kazališne zgrade u Koprivnici 9. kolovoza 1847. godine

pohvalno piše o djelovanju agilnog Ljudevita Šiketanca). Tako, primjerice, Gajeve novine pišu o premijeri komada »Engleska roba«, koja je održana pred prepunim gledalištem gradskog kazališta 6. veljače 1847. te o komadu »Vu dolini« koja premijera je priredena 28. studenog 1847. godine.

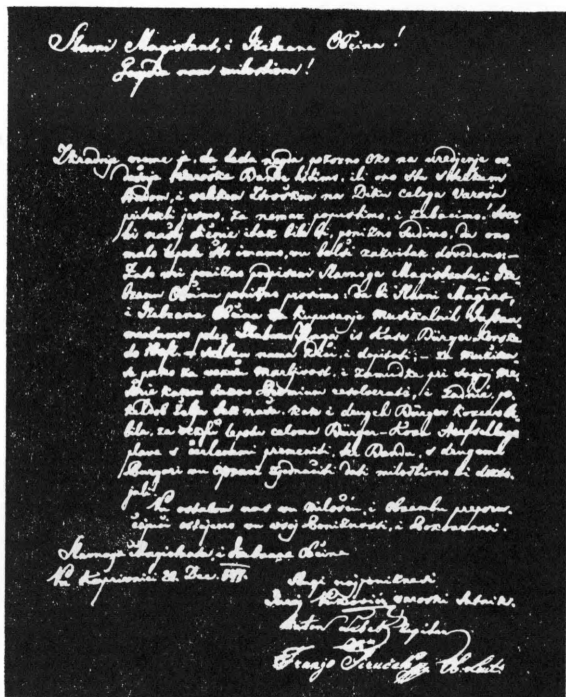
Radi ilustracije evo izvoda iz članka u Gajevim novinama o premijeri komada »Engleska roba« u koprivničkom kazalištu: »Botanički vrt, zdenac, naravski stan pustinjaka — sve je ovo odraz njegova (Šiketancova) ukusa i one njezine brige s kojom nam je on krasnu zabavu priredio. Gđa Cekuš izvršila je svoju ulogu hvale dostojnu. Osobitu pozornost probudi njezina haljina, kojom simpatiju svoju prema narodnosti i kazalištu još bolje pokazala. Ostali predstavljači bili su: Fridrik Hrzić, Janko Demetrović, Stevo Reškovac i Jovo Vudan«. Prema jednom navodu Mirka Androića doznajemo da je iste godine komad »Vu dolini« priređen s posebnom namjenom za nabavku »korisnih narodnih knjiga i drugih potrepnina za koprivničke škole«, te da je prepuno gledalište prikupilo čisti prihod od 21 forint i 50 krajcara. Dokument o uplati novca datiran je s 9. prosinca 1847. godine.

Zahvaljujući zavidnoj aktivnosti koprivničkih »diletanata«, sredinom 1847. godine potaknuta je i akcija za obnovu dosta zapuštene i ruševne kazališne zgrade (o čemu je sačuvano nekoliko vrijednih dokumenata u Historijskom arhivu Varaždin). Gradski magistrat (Zebrana obchina) koprivnički formirao je ljeti 1847. godine posebnu komisiju od uglednih građana, koja je pregledala zgradu i predložila neka konkretna rješenja za adaptaciju. Komisija je bila na licu mjesta 27. srpnja, a dokument je napisan 9. kolovoza 1847. godine, radnu grupu su sačinjavali Ignacije Mihalić, Vjekoslav Tussi, Gjuro Pevalek, Josip Ferenčić i Franjo Sirouček, te oni predlažu značajne adaptacijske radove »tak radi poboljšanja prilika igrajuće gospode diletantah, kak takogjer vechom sztranom radi prozatora za gledajuchi publikum«. Ovdje ne bismo (poradi dužine) navodili sve predložene radove, ali treba naglasiti da su značajne adaptacije na kazališnoj zgradi obavljene već krajem 1847. i početkom 1848. godine. O tome je sačuvano niz računa i drugih dokumenata, a u dobavi robe sudjelovali su i neki varaždinski trgovci (potrošeno je ukupno 92 forinta i 57 krajcara). U Gajevim novinama zabilježili su i ovu aktivnost koprivničkih dramskih amatera uz pohvalu razumijevanja gradske uprave i građana.

O djelovanju Društva koprivničkih kazališnih dobrovoljaca u 1847. godini u Gajevim novinama vrlo pohvalno piše i književnik i vrstan poznavatelj dramskog stvaralaštva toga doba Ferdo Rusan. On se, među ostalim, povoljno osvrće na zimsku sezonu koprivničkih kazalištaraca, koja je završena (s nekoliko premijera) 25. ožujka 1847. godine. Kako piše Rusan, predstave su nazimlenično davane na njemačkom i hrvatskom jeziku, ali ove posljednje bile su bolje posjećene i iskrenije primljene od građanstva. Zanimljivo je spomenuti da je usprkos marljivom djelovanju domaćih amatera Koprivnica u to doba bila i meka za razne putujuće kazališne družine, čime je nastavljena ranija tradicija. U dokumentima o uplatama u gradsku kasu (uplaćeno je 1847. godine ukupno 58 forinti i 4 krajcara za korištenje kazališne dvorane) doznajemo da je 1847. i 1848. u Koprivnici gostovalo nekoliko njemačkih kazališnih družina, koje su, među ostalim, izvele komade: »Fridolin«, »Wirwar«, »Šubić«, »Gebesserte Lorenz« i druge.

III

Osim aktivnog kazališnog života, Koprivnica je zadnjih godina ilirskog preporoda i središte niza drugih važnih kulturnih inicijativa, što se naročito odnosi na širenje glazbe i knjige (uz polaganu prevlast hrvatskog jezika i na tim važnim područjima). Za ovu priliku bismo samo spomenuli da 1841. godine (a vjerojatno i koju godinu ranije) u okviru starinske Građanske čete (Purgerski kor, osnovan još daleke 1809. godine) u Koprivnici djeluje i posebna limena glazba sa 21 glazbenikom. »Musik Banda des Bürgerkhor« bila je obučena u posebne svečane odore (Brozović je sačuvao dvije kape), a uz

5. Gradski kapetan Juraj Vuković predlaže Gradskom magistratu Koprivnice reorganizaciju i unapređivanje »Varoške bande« (limene glazbe) 20. prosinca 1847. godine

promenadne koncerte svirala je u svim svečanim prilikama. Što je osobito važno, 1846. godine dolazi (po prvi put) do osnivanja Narodne čitaonice, koja je tada, a osobito kasnije nakon obnove djelovanja 1867. godine, imala ogroman utjecaj na razvoj ukupnog kulturnog života Koprivnice i Podravine. Tih godina (1847. i ranije) u Koprivnici već djeluje i posebna muzička škola.

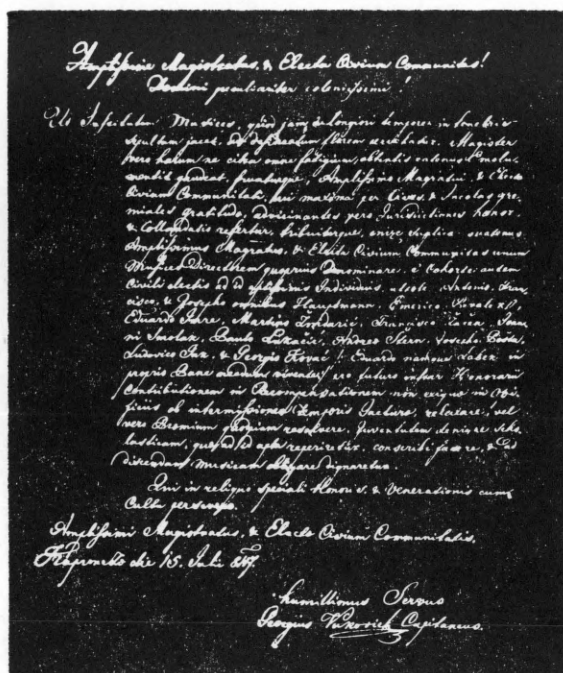
Nakon revolucionarne 1848. i uvođenja apsolutizma, pa i nakon sklapanja austro-ugarske odnosno ugarsko-hrvatske nagodbe, kulturni život u našim krajevima, dakle i u Koprivnici i Podravini, sveden je na minimum. Agilni Siktanc ponešto radi u Društvu koprivničkih kazališnih dobrovoljaca, koje je i formalno prestalo djelovati 1864. godine. U to vrijeme počinje i rušenje koprivničke utvrde, koja je izgubila svoju obrambenu namjenu i trunula pod zubom vremena i nebrige. S ovim zidinama propala je i koprivnička kazališna zgrada. Znameniti skup-

Ijač narodnog blaga Franjo Kuhač u svojem »Dnevniku« iz 1869. godine piše i ovo: »Koprivnica — stari slobodni grad — ima tvrđavu. U grabama je voda, ali zidova više nema. Brežuljak u tvrđavi većim dijelom je planiran. Prije bio je samo ulaz preko mosta, a sada (1869.) su ceste sa tri strane. Koprivničani ne pitaju ratno ministarstvo da li smiju graditi i gdje smiju graditi, samo su si uzeli pravo. Svagdje se ondje gaji marva, osobito konji; polja su lijepa, dobro obrađena«.

Određenu renesansu kulturnog, pa prema tomu i kazališnog života Koprivnice, čekalo se dosta dugo, a ona se temeljila na novom otporu mađarizaciji i germanizaciji (režimu zloglasnog Khuena Hedervarya). Bilo je to vrijeme nakon dolaska željeznice (1870), ponovnog poleta obrta i trgovine, nicanja prvih manufaktura i jačanja ukupne ekonomske snage grada. U okviru Narodne čitaonice osnovana je 1874. godine i vrlo aktivna diletantska sekcija, koju vodi agilni i sposobni koprivnički književnik i učitelj Đuro Ester. Najčešće izvođena komedija tada je komad »Redateljske neprilike«, koju je napisao sam Ester, a predstave se daju uglavnom u staroj svilani (u Svilarskoj ulici) i kasnije u hotelu »K caru austrijanskomu«. Konačno, prvenstveno zaslugom Tome Šestaka, 1874. godine osniva se Gradska limena glazba i započinje radom Hrvatsko pjevačko društvo »Podravec«, a sve to zajedno značilo je novo razdoblje u kulturnom životu grada i kraja .

IV

LITERATURA I IZVORI: 1. Dokumentacije Historijskog arhiva Varaždin (Arhiv grada Koprivnice, Gradski magistrat); 2. Mirko Androić: Godine 1872. — godina osnivanja triju štedionica u Koprivnici, rukopis, HAV 1972; 3. Krešimir Filić: Narodno kazalište u Varaždinu, Varaždin 1955; 4. Leander Brozović: Građa za povijest Koprivnice, Koprivnica, 1978; 5. Božidar Gjerek: Bogata tradicija kazališne djelatnosti u Koprivnici, Glas Podravine, Koprivnica, 7. studenog 1958; 6. Mato Kudumija: Đurđevac u svijetu i vremenu, Đurđevac, 1968; 7. Novine hrvatsko-slavonsko-dalmatinske, Zagreb, 7 veljače 1847, Arhiv Hrvatske; 8. Rudolf Horvat: Povijest slobodnog i kraljevskog grada Koprivnice, Zagreb, 1944; 9. Zvonimir Vargović: Život Kopriv-

6. Gradski kapetan Juraj Vuković predlaže Gradskom magistratu Koprivnice obnavljanje Muzičke škole u gradu (Institutum Muzices) — 15. srpnja 1847. godine — čime se potvrđuje i ranije postojanje ove odgojne institucije

nice pred jedno stoljeće, Zbornik MGK, Koprivnica, 1946—1953; 10. M. Stahuljak: Kuhač u Koprivnici 1869. godine, Zbornik MGK, Koprivnica, 1946—1953; 11. Leander Brozović: Kape purgerskoga kora u Koprivnici, Zbornik MGK, Koprivnica, 1946—1953; 12. Dragutin Feletar: Podravina, monografija, Koprivnica, 1973; 13. Dragutin Feletar: Glazbeni život Koprivnice, Koprivnica, 1977.